

בשולי המאמרים תא"ל (מיל) יואל בן-פורת

כמו לאחר כל מלחמה, כך גם אחרי מלחמת ששת הימים נותרו שובלים, שובלים, של תעלומות. מהן אוביקטיוויות, פרי ה"פלונטרים" והערפילים, המאפיינים כל מלחמה, ומהן תעלומות, אשר מקורן במיעוט ידיעתנו, מה באמת התרחש מאחורי הקלעים ברמה המדינית-אסטרטגית בקמלין, בסוריה ובמצרים. יש להניח, כי יש גם דברים שתומים, שלא התבררו לאשורם אף לצדדים המעורבים ביוזמה, למצרים ולסורים, ובעיקר הראשונים.

ברשימות המתורגמות אין חידוש עובדתי, העשוי לשפוך אור חדש על התעלומות – פרט לתיאור האווירה העכורה של חשדות ושל חשדות-כנגד בדבר קשר, בגידה, בידוי עדויות וביקוש שעירים-לעזאזל, וכמובן תיאור יתמותה הקלאסית של תבוסה נעדרת אבהות.

התעלומות החשובות, שטרם התבררו

- א. מה עמד מאחורי שיגור המידע הבלתי-ינכון של הסובייטים לערבים בשלושה-עשר במאי 1967 על ריכוזי צה"ל בצפון – מידע, שהיה המחולל והמאיץ להתדרדרות למלחמה?
- ב. מה הביא את ההנהגה המצרית להיסחף אל המערבולת – למרות שכבר בשלבים הראשונים (מחצית מאי) ידעו, שאין למידע הסובייטי אחיזה, לא במציאות ולא בשטח?
- לשתי הסוגיות החשובות הללו אין תשובה ברורה ומוכחת בעדויות אמין, או במסמכים. אפשר להעלות השערות וניחושים.

המידע הסובייטי

יש כמה גרסאות. החל מגישה מזימתית, המייחסת תככים בקרב קבוצות מתחרות בפוליטבירו, אשר כביכול קבוצה אחת היתה מעוניינת משיקולים של מאבקי-כוח להביא לעימות צבאי בין ישראל לערבים. ויש גרסה, הנראית לי סבירה יותר – עבודה רשלנית של המודיעין הסובייטי על ישראל ובישראל היתה בגו.

לאחר ההפגזה הסורית של יישובי עמק החולה ולאחר הפלת שישה-שבעה מטוסים סוריים בשבעה באפריל 1967 תגבר צה"ל את כוחותיו בפיקוד הצפון. התגבור הזה – שהיה רחוק מאוד בכמותו מ"13

הצבאי, בייחוד, במצרים, בהתחשב בעובדה שתלו בו תקוות.

בתחום הטלת האחריות לתבוסה על ההנהגה המדינית, הועלו כמה טיעונים, שעיקריהם הם:

– אופי המשטר המדיני קובע את מידת הכשירות של המנגנון הצבאי, אשר מידת האפקטיוויות שלו תלויה במידת האפקטיוויות של המשטר המדיני.

– מידת הבהירות של היעדים המדיניים מנווטת בהכרח את היכולת לקבוע את היעדים הצבאיים ואת האפשרות לממשם.

– ההחלטות המדיניות קובעות את מצב הצבא, את ציודו ואת מידת כשירותו, והקובעות עבורו את העיתוי לתנועתו ואת כיוונו.

– הסכסוכים הבינ-ערביים התישו את הערבים. המעורבות של ההנהגה המדינית המצרית במלחמת תימן הותירה השפעה שלילית על כושרו של הצבא ועל יכולתו. הגיוני, כי לפי תמונת-מצב זו, המטילה את האחריות על ההנהגה המדינית, לא היתה התבוסה צבאית בלבד, אלא בראש ובראשונה, וגם בסופו של דבר, מדינית. כאשר נבצר מן הצבאות להגן על האומה, אז אין אלא תבוסה למדיניות, שלפיה הקימו אותם צבאות, קידמו אותם, ופיקדו עליהם. להוכחת ההיגיון בטיעון הזה באה העובדה, כי המשטר המדיני בשתיים משלוש המדינות, שנחלו תבוסה צבאית, ראו את עצמם כחלופה לשלטון העם, וכנובע מהעם, במסגרת שבו השלטון נמצא, בלעדית, בידיו. הטיעון נשען על סימוכין מדבריו המפורסמים של קלאוזוביץ: "התלות של המלחמה במדיניות, מקנה לה, בהכרח, את צביונה. אם המדיניות היא בעלת עוצמה, כך גם המלחמה".

בנוגע להטלת האחריות על המפקדה הצבאית, הועלו כמה עניינים, שהחשובים שבהם הם:

– המפקדה הצבאית מהווה חלק בלתי-נפרד מהמשטר. לא זו בלבד, אלא שערב המלחמה היא היתה חזקה יותר ובעלת השפעה רבה יותר מן ההנהגה המדינית. הדבר בלט במיוחד במצרים.

– המפקדה הצבאית, בייחוד במצרים, גילתה חוסר יכולת בניצול המשאבים העצומים, שהעמידה לרשותה ההנהגה המדינית, וגרמה לפיצול המשאבים.

2. ההשפעה של הגורמים הבינ-לאומיים, ובייחוד התפקידים, שמילאו אמריקה וברית-המועצות במשבר 1967, והשפעתן על התפקוד הערבי במלחמה, ועקב כך, על תוצאותיה. הבעיה העיקרית בהקשר הזה, היא תמרונים ההטעיה של שתי המעצמות הגדולות באותה תקופה, שכוונו למדינות ערב, שעורבו במלחמה, ובייחוד, למצרים. הצטיינה בכך, במיוחד, ברית-המועצות, שהניחו כי היתה בעלת-ברית לערבים. הכוונה בכך הן לא רק לעצות, שהטעו, וההנהגה המצרית קיבלה אותן ערב המלחמה, אלא גם למידע, שהעבירה [ברית-המועצות] למצרים, על

החטיבות", אשר אליבא דסובייטים העלינו לצפון – ייתכן ששימש מקור למידע בלתי-אחראי.

עניין המידע הסובייטי הוא, אמנם, סוגיה מרתקת וחשובה. אך משהתברר לסורים ולמצרים, שאינו נכון – כלומר, ישראל לא ריכזה כוחות התקפיים – עוד לפני שהחל להשתולל מחול השדים התעמולתי המדיני והבין-לאומי, ורוכזו הכוחות – איבד העניין הזה ממשקלו הרלוונטי כסיבה וכמניע להתדרדרות.

מה קרה למצרים

ההנהגה המצרית היא האחראית העיקרית לניפוח בלון המלחמה עד להתפוצצותו. הנעת כל הכוחות לסיני, סילוק כוח הארץ, נאומי הכיכרות של עבד אלנאצר, קריאות הקרב הפרובוקטיוויות, חסימת מצרי טיראן, היו השלכת כפפה לישראל והבאתה למצב בלתי-נסבל.

לדעתי, האישיות המרכזית בכל האירועים האלה, היא המג'דמושיר עבד אלחכים עאמר. האיש הזה היה יועצו הקרוב ביותר של-הנשיא עבד אלנאצר וגם ידידו-מנוער מאז שלמדו שניהם באקדמיה הצבאית. עאמר – גם על פי הידוע וגם ממה ששמעתי אישית מקצינים בכירים שבוים – היה קצין מקובל מאוד, ויצא לו שם ב"נחמדותו". מכל הידוע עליו אין נתונים על עומק המחשבה, על שיקול-הדעת ועל ההבנה, הנדרשים מאדם, שבגיל צעיר יחסית נעשה מפקד הצבא המצרי, ונשא בתואר "סגן המפקד העליון של הכוחות המזוינים" (ובתואר מפקד כללי). לפנינו איש שנסיבות החיים ותעתועי הגורל הקפיצוהו ממעמד מג'ד למעמד מצביא בדרגת מרשל. לא מן הנמנע, שעאמר לא ידע די על הנעשה בצבא המצרי על שלוש זרועותיו; ואם כן ידע, ייתכן, כי לא הבין מספיק.

הצבא המצרי והמצביא עאמר נקלעו למצוקה כאשר במשך כחמש שנים ניהלו מלחמה חסרת-סיכוי בתימן, שהיו לה כל מאפייני הִבִּיצָה (מסוג ויטנאם, אפגניסטן, אלג'יריה ועוד כמה דוגמאות). הצבא המצרי החל במעורבות בקנה-מידה קטן, ומצא עצמו ערב מלחמת ששת הימים עם שליש כוחו בתימן ללא הכרעה, ועם רקורד מתמיד של כישלונות ושל מפלות מול גרילה עיקשת ונחושה. יש להניח, כי המצב הזה לא תרם במיוחד למעמדו של עאמר בצבא מצרים ובעיני ידיו, עבד אלנאצר.

כל מפקד כזה וכל מרשל ערבי בימים ההם, ימי הפילוסופיה המדינית של "לזרוק את ישראל לים", כל אימת שהביט במפת המזרח התיכון "בא לר" הפיתוי

למחוץ את ישראל במאמץ משולב מתואם ממערב (מצרים), מצפון-מזרח (סוריה) וממזרח (ירדן). תמיד גם תוך תקווה לאופציה עיראקית ונגררים אחריה. והנה באו ימים, שבהם הסורים זעקו חמס, הסובייטים סיפקו "מידע", ישראל במבוכה אדירה של הפתעה, בעולם היהודי בהלה, המערב מגמגם, בראש הארץ עומד מורה מבורמה. איזה תזמון נפלא למג'ד המרשל.

אנו יודעים, כי כבר ב-1966 יעץ עאמר לעבד אלנאצר להסלים את היחסים עם ישראל. עוד בנובמבר אותה שנה, הציע לחסום את מצרי טיראן, ולסלק את הארץ משם. יש להניח, שהבין, כי הדבר עשוי להביא התדרדרות. האם הסיבה היתה למצוא אליבי להיחלץ ממלחמת תימן חסרת-הסיכוי, לממש חלום הכרעה צבאית נגד ישראל, או שניהם יחד. אין לדעת.

רק כך ניתן להבין מדוע התעלם עאמר מחוות-דעתו של הרמטכ"ל, פריק מחמוד פאוזי (קצין מקצועי טוב) בשובו מביקור בחול בסוריה בחמישה-עשר למאי, לאחר שלא מצא כל יסוד למידע על ריכוזי כוחות ישראלים. מדוע המשיך עאמר לדחוף לעבר התדרדרות?

אין אנו יודעים מה התרחש בין עאמר לעבד אלנאצר. האם האמין עבד אלנאצר בתוס-לב למידע, או להערכה האופטימית של עאמר על יכולתו של הצבא המצרי, ולא מצא צורך לבדוק זאת היטב. או שמא גם לנשיא מצרים אישית תאם התרחיש, אשר נוצר פתאום, והכניסו למעגל תהודה אדיר-ממדים, שעבד אלנאצר עצמו הפך קורבן לו. הנכון הוא שנוסף לצרות מבית ומחוץ, כולל ירידה ברמת הפופולריות שלו, פרי המאבקים עם עיראק מזה ועם מלכי סעודיה וירדן מהעבר האחר, נוסף לאלה היתה לו גם דאגת-אמת ביחס לשמידה על מאזן כוח על ישראל.

בשנים 1965-1966 הרבו נאצר והיילכל (זה בעל פה וזה במאמרים באל אהראם) לדבר על הצורך למנוע מישראל אופציה גרעינית. ייתכן שהתרחיש של משבר מאי 1967 הסתדר גם עם האינטרס הזה.

וכך קרה, שתהליך פרוץ, שטחי, חסר שיקול-דעת וחסר-אחריות בקבלת החלטות הביא את המצרים, את הסורים ואחר כך גם את הירדנים לדודד את המצב למלחמה, שאליה הם לא היו מוכנים ולגדולה שבתבוסותיהם. דבר, שהתחיל בהכנסת כוחות לסיני, מול מצלמות הטלוויזיה והעיתונות, כאמצעי להרתיע את ישראל מלתקוף את סוריה, הפך תוך עשרה ימים לגולם התקפי ערבי, אשר קם על יוצרו.

ריכוזי צבא ישראליים בגבול עם סוריה – מידע, שגרם למשבר, שהוביל למלחמה.

הבעיה בנקודה זו, היא ריבוי הגירסות הסותרות בקשר לתפקיד המעצמות, ובמיוחד בקשר לתפקיד הסובייטיים. משום כך, סוגיה זו זקוקה עדיין לבדיקה היסטורית. אך אפילו אם נניח בוודאות, כי במסגרת הנסיבות של משבר 1967 אכן היתה הטעיה בין-לאומית, אזי נותרה השאלה, האם לא היה ברור לכל, כי אין מנוס מפרוץ מלחמה באותה תקופה, וכי ישראל מתכוננת אליה ברצינות?

3. הלקחים, שהופקו מן התבוסה, ובאיזו מידה למדו ממנה הערבים במישור הצבאי, במישור המדיני ובמישור התרבותי. יש להעיר, כי המגמה, ששררה בחשיבה הערבית, מיד לאחר התבוסה, כנראה בשל הזעזוע הקשה, לא בישרה, כי ניתן להפיק לקחים כלשהם. על דרך חשיבה זו, בין אם היה רשמית, או בלתי-רשמית, השתלט חוסר-הרצון להודות בתבוסה. היו שסברו, כי ההזדמנויות לא היו שוות, והחיל הערבי לא נלחם, למעשה, בשל "הבוגדנות" הבין-לאומית והישראלית. אם כן, כיצד יכולים להביס את מי שלא נילחם? רבים העדיפו להשתמש בביטוי "מחלה חוזרת" [במקור: נכסה] במקום ב"תבוסה", כפי הנראה כסימפטום של הסירוב הבלתי-מודע להכיר בתבוסה ושל הנטייה להפחית בערכה.

אולם, אין פירושו של דבר, שהערבים איבדו כל ראייה מציאותית שהיא, ששיאפתה היתה הסקת לקחים, הלכה למעשה. בעניין הזה מתעוררות כמה תמיהות, כגון:

– האם ניתן לראות בהתנסות של מלחמת 1973 הפקת לקחים אמיתית מתבוסת 1967? האם הלקח הצבאי טמון, בעיקר, בצורך לשנות את האסטרטגיה הערבית מהגנה להתקפה ובהכרת חשיבות גורם ההפתעה במלחמה, השולל מן האויב את היוזמה ואת חופש הפעולה, לפחות בשלב הראשון?

– האם חל שינוי בולט באופי המדיניות הערבית, שהיה לה קשר לתבוסה, וכיצד ניתן להגדיר מדיניות [חדשה] זו?

– האם ניתן להבחין בהתקדמות לקראת בניית מדינה ערבית מודרנית, שיש הסבורים, כי העדרה הוא הלקח החשוב ביותר כתוצאה מן התבוסה?

– ולבסוף. האם ניתן לומר, כי אחד מן הלקחים החשובים ביותר מהתבוסה היה, שהערבים הבינו, כי לא ניתן להנחיל תבוסה לישראל, או לחסלה, והטעות שבתפיסת הסכסוך כ"מרוץ אל נקודת האפס", ועקב הכרה זו, תפנית הדרגתית לקראת דו-קיום עם ישראל על בסיס לפיתרון בדרכי שלום?

החלק הראשון של הסימפוזיון נגע לעניין קביעת האחראים לתבוסה במלחמת 1967. בדיון רווחה הדעה, כי האחריות מתחלקת בין ההנהגה המדינית והמפקדה הצבאית. לואא פארוק פהים הבהיר, כי ההנהגה המצרית לא בחנה את

המצב המדיני ואת המצב הצבאי, ולא הכירה את האויב ואת כוחו. היא הסתמכה על הערכות שקריות, ותכנוניה לגבי ניהול המשבר, התכוונו לבצע הפגנת כוח צבאית, ולא היו הכנה למלחמה של ממש. הוכחה לכך היא העובדה, כי הכוחות הועברו לסיני מבלי שידעו מה מטרתם. מפקד פיקוד המזרח המשיך לשאול מה אופי המשימה, המוטלת עליו, עד לרגע האחרון. הוא [פארוק פהים] אמר: מה שהתרחש ערב המלחמה, לא ניתן להגדירו בפחות מאשר אנדרלמוסיה. לואא נביל פואד ציין, כי עבד אלנאצר איפשר לישראל "לדוג" את צבאו, וכי המפקד הכללי של הכוחות המזוינים, מושיר עבד אלחכים עאמר, ניהל את המשבר לפי דרך החשיבה של 1956, למרות שהנסיבות השתנו. הוא הבליט את העובדה שהתנהגותו של עבד אלנאצר שיקפה את חששו לגבי מעמדו ולגבי לאומיותו, שתעמוד במבחן, אם לא יסייע לסוריה. עקב כך הוא היה קשור לאופי מדיניותו הבין-ערבית באותה תקופה. לואא גמאל מט'לום קבע, כי ההנהגה המדינית המצרית נגררה אחר אירועים, שלא צפתה את ממדיהם. עבד אלנאצר תיאר לעצמו, כי יש אפשרות לשוב ולבצע את תרגיל הפגנת הכוח הצבאית כדי לעזור לסוריה, כפי שבוצע בשנת 1960. הוא לא ביצע כל הכנות לפעולות צבאיות חדשות.

לואא אחמד עבד אלחלים סבור, כי האחריות לתבוסה מתחלקת בין ההנהגה המדינית למפקדה הצבאית. אולם, החולשה היתה בראש ובראשונה חולשה מדינית. הוא הצביע בביור על כך, כי מן הבחינה הבין-ערבית ההתפשטות המדינית של מצרים לפני 1967 חרגה מיכולתה וממשאביה. לדבריו, ההנהגה המדינית הניחה לעניינים בכוחות המזוינים להתדרדר. הוא חשף עובדה, שקודם לכן לא זכתה להתייחסות מספקת, והיא שחלק מן הכוחות המצריים היו בעיראק, ולא רק בתימן, כדי לגונן על המשטר בבגדאד.

להלן, חלקו השני של הסימפוזיון:

– לואא נביל פואד: סבור אני, כי בפני עבד אלנאצר עמדו שתי אפשרויות בסיסיות: להתחשב באויבי ישראל, ולא לסייע לסוריה, וכך לרוקן מתוכן את הסיסמאות הלאומיות הערביות שאימץ, ולהחליש את מעמדו האישי ואת מעמד מצרים, או להתייצב מול האימים האלה, ולתמוך בסוריה, תוך אפשרות, שייכנס למלחמה במועד שאינו מתאים למצרים, משום שלא התכוון למלחמה זו. ואני מסכים, שלא היתה הכנה [למלחמה]. ברצוני להוסיף, כי בעקרונות המדעיים הצבאיים מצוי צד, העוסק בהכנת המדינה למלחמה. העקרונות האלה מחייבים, כי אגן על אדמות המדינה, אפרוץ דרכים, ואבנה שדות-תעופה וצירים. זה תהליך ארוך מאוד, הכולל את הכנת כלכלת המדינה למלחמה ואת הכנת העם למלחמה, ולא רק את הכוחות המזוינים – בנוסף להכנה במישור המדיני, במישור הבין-ערבי ובמישור הבינ-לאומי. זאת עשתה

וארצות-הברית כיום לא סיפקו לנו. המחסור הזה במידע שלנו על ישראל היה גורם לבעיות רבות יותר, אלמלא פיתחנו בתקופה מאוחרת יותר ציוד כזה. מבחינה אחרת, גדל מאוד היקף האמצעים, העומדים לרשות מצרים, עד שהאמנו בעצמנו.

לדעתי, ולואא אחמד כבר הצביע על כך, הבעיה החשובה ביותר, שהיתה לה השפעה עיקרית על שרשרת האירועים, שהובילה למלחמת 1967, היא אי-קביעת מטרה מדינית ומטרה צבאית בעוד מועד, כדי שניתן יהיה להכין בהתאם לכך את הכוחות המזוינים, לאור יכולתם בפועל? יש כאן שתי אפשרויות: אקבע את מטרותי, ואתכונן אליהן, או שאקבע את מטרותי בהתאם ליכולתי.

בצדנו קל להבין, כי קיים חוסר-איזון בין המטרות המדיניות ובין היכולת הצבאית. שכן, המטרות הצבאיות שאפתניות, והיכולת הצבאית אינה מסוגלת להיענות להן. הכוחות המזוינים הופתעו על-ידי החלטות מדיניות שאפתניות יותר ויותר, למרות שאגף המבצעים של הכוחות המזוינים, שהוא מרכז המוח החשוב של הכוחות המליץ להרגיע את החזית עם ישראל, משום שעל הכוחות להתכונן כדי לתת תוקף למטרות המדיניות.

המטרות המדיניות היו הפגנת כוח, הבאה לבסס את העמדה המדינית המצרית. ואכן, נעשו הכנות למפגן כוח צבאי, כפי שאירע בשנת 1960. אולם, מהלך העניינים נשמט [מידי מצרים], והיה בלתי-הגיוני שעבד אלנאצר ישיג תוצאות הפוכות [ממה שציפה].

אין הדברים האלה בבחינת הגנה עליה, אלא להיפך, הם מדגישים את המשגה, שעשתה ההנהגה המדינית. בהתייחס לבחינה הצבאית, הרי קיימות, כמובן, בעיות רבות ביותר. האסטרטגיה הצבאית המצרית היתה מוגדרת וידועה. היא פעלה בתימן כמגמה אסטרטגית, והיתה המלצה להביא להרגיע את החזית עם ישראל. למרות זאת, ולמרבית הצער, חזית זו נפתחה, "רחוממה". בנוסף לכך, עסקו הכוחות המזוינים, כמפקדות, בעיסוקים אזרחיים, כפי שידוע לנו, בפעילות נגד "האחים המוסלמים", בחיסול הפיאודליזם ובטיפול ברכוש הציבורי. זירת המבצעים לא צוידה ולא הוכנה כיוון שהמפקדה הכללית וחלק מן הכוחות עסקו במלחמת תימן. לאחר ניקוז כוחות לסיני החלו בהקמת קווי הגנה, והכוחות הותשו לחלוטין בשל כך. כללית, הכוחות המזוינים המצריים לא היו מוכנים למלחמה זו, בין אם לביצוע פעולות התקפה, או לפעולות הגנה. מדוע?

ברצוני לשוב אל ההמלצה, "לא ניתן להסתבך עם ישראל כל עוד חלק גדול מן הכוחות נמצא בתימן". הדבר לא נלקח בחשבון בעת ניווט המשבר, למרות שראש מחלקת ההדרכה של הכוחות המזוינים הודיע בחמישי-עשר במאי למפקד כוחות היבשה, כי הכוחות המזוינים אינם מוכנים לחימה.

מצרים בשנת 1973. זו היתה הדוגמה להכנת המדינה למלחמה. האם עשינו זאת ב-1967? התשובה הנחרצת היא: לא. ההנהגה נגררה אחר המאורעות. עבד אלנאצר ידע, שהמדינה אינה מוכנה למלחמה. לפניו ניצבו האפשרויות: האם ייכנס למלחמה כאשר אינו מוכן לה, כששליש מכוחותיו בתימן וכשמצרים מותשת ממעורבותה בתימן, או שיימנע מכך?

אני סבור, כי הוא ניסה למצוא אפשרות שלישית, כפי שניתן להבין מדברי לואא מט'לום על אירוע 1960 ["רותם"]. באותה שנה, בוצעה התקפה ישראלית על העיירה אלתואפיק שבסוריה. עבד אלנאצר ריכז את כל הכוחות המזוינים המצריים, והצליח, למעשה, לרכוז בחשאי ובמהירות מרבית. ישראל, אכן, הופתעה. הוא ביצע מפגן כוח צבאי רב-עוצמה, ולאחר מכן פינה את כוחותיו, והכריז בקול-יקולות, כי מה שאירע הוא הישג מדיני. אני סבור, כי עבד אלנאצר, אכן, רצה בשנת 1967 לבצע מפגן כוח צבאי, בדיוק כפי שאירע בשעת 1960. המניעים היו דומים, אך הנסיבות הביך-לאומיות היו שונות לחלוטין.

– לואא אחמד עבד אלחלים: מי היה אחראי לאי-ההבנה, כי חל שינוי בנסיבות?

– לואא נביל פואד: זו, כמובן, אחריות מדינית. היות שההנהגה המדינית הסתמכה על עקרונות מסוימים, שהיתה סבורה, כי הם נכונים. בשל תפיסה זו החלה ההסלמה. אולם, למרבית הצער, המאורעות הוכיחו, כי לרוב העקרונות האלה לא היו נכונים:

1. עמדת ברית-המועצות והשאלה עד היכן היא יכולה לתמוך במעשי מצרים. מצרים שיערה, כי ברית-המועצות יכולה לתמוך בה עד לגבול מסוים. אולם, כאשר פרצה המלחמה שתקה ברית-המועצות יומיים. אם כך, היתה הערכה בלתי-נכונה באשר לשאלה עד איזו מידה תתמוך ברית-המועצות במצרים.

2. עמדת ארצות-הברית. גם כאן התבססה ההערכה המדינית על כך, שלאחר 1956 וחשיפת תפקידן של צרפת ושל אנגליה, לא יכלה ארצות-הברית להמר על המוניטין שלה ועל אמינותה, ולתמוך בישראל. אולם, הערכה זו התעלמה מהתמיכה הבלתי-ישירה ומהדרכים הבלתי-ישירות, שבהן השתמשה אמריקה.

3. עמדת סוריה, שגררה את מצרים למלחמה עם ישראל כשהיא עצמה לא נכנסה למלחמה, ולא ירתה אפילו יריה אחת, עד שהיהודים הקדימו ותקפו.²

בסופו של דבר, התברר, כי העקרונות האלה, שעליהן הושתתה העמדה המצרית, לא היו נכונים. זאת, בנוסף למחסור במידע על ישראל. על כך הצביע לואא פארוק, וזה עניין חמור ביותר – אתה רואה אותי עירום ועריה, בעוד שאיני רואה אותך כלל.

למעשה, רוב האמצעים להשיג מידע ועל תצפיות הם טכניים, מדעיים ומתקדמים ביותר. האמצעים האלה נמנים עם הציוד האסטרטגי, שברית-המועצות בעבר

במהלך ביקור שמש בדראן, שר המלחמה, במוסקווה, ב-24 במאי 1967 הוא ביקש [מן הרוסים] לצייד בנשק שתי דיוויזיות. מה היה הזמן המתאים להגעת הנשק הזה? הבה נניח, כי היה מגיע במהירות. כמה זמן לוקח להתקינו ולהתאמן עליו? עלינו לזכור, כי בעת הגיוס הכללי הגיעו החיילים ליחידותיהם כשהם לבושים גלאביות. עובדה זו חושפת בפנינו מה מידת העוול, שנעשה לכוחות המזוינים המצריים, בנושא הזה. קיימת נקודה נוספת חשובה ביותר והיא, כי המסגרת הכללית של התכנית המצרית בסיני, היתה מעורפלת, עד שהחלה המלחמה. המפקדות הטקטיות היו במבוכה והכוחות הותשו בשל השינויים הרבים בהנחיות, ועקב התנועות המרובות שבאו בעקבותיהם זאת. החשיבה המצרית התנדנדה בין כמה אפשרויות. היתה לנו תכנית הגנה מאושרת "קאהר". היה ברור, כי ההחלטות והתכניות, המתקבלות בעת שלום בחדרים ממוזגים, תוך הכנות לבצען, נובעות מחשיבה רגועה. בניגוד למצבי לחץ. תכנית "קאהר" היתה טובה מאוד. אולם, למרבית הצער, אך החל ריכוז הכוחות בסיני, והחלו להכניס בה תיקונים, והחשיבה החלה להשתנות. האם נגן בלבד, או שנגן ונבצע פעילות התקפית?

ההחלטה על הנסיגה היתה שגויה

אלווסט: האם כוונתך לתיקונים בתכנית, או לתיכונן חדש לחלוטין?

פואד: תיקונים בתכנית. כלומר, התכנית תוקנה, עד שהגיעו, בסופו של דבר, לתכנית אחרת. בתחילה היתה התכנית הגנתית. אחר הועלה עניין ההתקפה על ישראל. כלומר, החשיבה הפכה להתקפית. ההנחה היתה – אגן, אחר אפרוץ, ואבלום את ההתקפה. אחר אפנה להתקפה כוללת על ישראל. זו חשיבה שונה, שהחלו לפעול לקראתה, אחר שבו, ואמר: לא. זה לא הגיוני. נגן, אחר נבצע פעולת התקפה על דרום הנגב ועל אילת. לכל זה יש להוסיף, כי המפקדה הכללית נענתה, למרבית הצער, לתכנית ההטעיה הצבאית, שעליה הצביע לוואא אחמד. תכנית "קאהר" בנויה בנחה, כי המאמץ העיקרי של ישראל מתמקד בציר הצפוני. וכך, אכן, אומר ההיגיון.

ישראל ביצעה תכנית הטעיה. זה טבעי. אולם, למרבית הצער, סברה המפקדה המצרית, כי המאמץ העיקרי הישראלי הוא בדרום. וכך, עבר מרכז הכובד [דרומה], כפי שהתבטא לוואא פארוק, והכוחות בצפון נבלמו. התיקונים האלה, שהוכנסו בתכנית, וביבלו את הכוחות, מדגישים שוב את הצורך להגדיר את המטרות המדיניות, את המטרות הצבאיות ואת המטרות האסטרטגיות.

אלווסט: התסבוכת בתיכונן מעוררת את פרשת נסיגת הכוחות המצריים ואת האנדרלמוסיה אעשר השתררה.

פואד: ביחס להחלטה על הנסיגה, אשר ניתנה בשישה ביוני: מרבית המקורות מצביעים על כך, שהתקבלה מבלי להתייעץ עם עבד אלנאצר. כמובן, הדבר אינו הגיוני, משום שלא ניתן לקבל החלטה כזו מבלי להתייעץ עם ההנהגה המדינית. אם ההחלטה התקבלה על דעת ההנהגה [המדינית], הרי היא משגה. אם היא לא התקבלה על דעתה, הרי שגם זה משגה. ההחלטה על הנסיגה היתה שגויה, לפי כל הקריטריונים. כאשר התקבלה ההחלטה היא נמסרה ישירות ליחידות השדה. אפילו אגף המבצעים לא היה בתמונה. כאשר נודע להם [לאנשי אגף המבצעים] על ההחלטה, הם התערבו, והפעילו לחץ [לבטלה]. הם הסבירו, כי אפילו במצב של תבוסה ניתן להפחית את ממדיה. ההחלטה גרמה בלבול רב, משום שהכוחות טרם ידעו האם עליהם להתגונן, או לסגת. כאשר החלו לסגת, הם שיכנעו את מושיר עאמר, כי ניתן להחזיק מעמד. דיוויזיה 4 החלה כבר לסגת, כפי שאמר לוואא פארוק, ואחר החלה לשוב על עקבותיה.

אלווסט: האם הנך סבור, כי הכוחות היו חזקים, במידה שאפשרה לא לסגת?

פואד: הכוחות היו חזקים דיים, עד שניתנה הוראת הנסיגה. מניחים, כי הנסיגה הנה שלב משלבי המלחמה, הדומה להגנה ולהתקפה. יש להתאמן לבצען, ויש לשלוט עליו שליטה מלאה. כלומר, יש הבדל בין נסיגה לבין הליכה מהירה.

"נקרע את ישראל לגזרים"

לוואא פארוק פהים: ברצוני להתייחס להערכה הבלתי-נכונה של ההנהגה המדינית. יגאל אלון מנה באחד מספריו את התנאים, שרואה ישראל הכרזת מלחמה. אחד מהם היה סגירת מצרי טיראן. הספר הזה יצא לאור שנתיים-שלוש לפני מלחמת 1967. אולם, היתה הערכה מוטעית, שחשתי אותה בעצמי, למרות, שלרוע מזלי, הייתי במלחמת 1967 בברית-המועצות במשלחת לימודית. כאשר ביקר שמש בדראן במוסקווה ערב המלחמה הוא פגש אותנו, והרגיענו. שכן, היינו מודאגים. הוא סיפר לנו, כי השיג [מברית-המועצות] מה שרצה, וישראל תישחק. כך אמר לנו. הוא אמר, כי נקרע אותה לגזרים.

פואד: האם כך הוא התבטא?

פהים: כן. הוא אמר: "אין לכם שום סיבה לדאוג". מובן, שהשתכרנו מדבריו. יום הדין היה שבועיים לאחר מכן.

ביחס להתקפה האווירית: איני נוטה להפריז בחשיבותה, כפי שמקובל לעשות. במלחמת העולם השנייה התנהלה מערכה. בריטניה היתה נתונה להתקפות אוויר מקיפות על דרומה, שנמשכו 58 ימים. היטלר אמר בתחילתה: "נאלץ את בריטניה לכרוע על ברכיה". אך לא זה מה שאירע. יש דוגמה נוספת קרובה יותר, והיא

שעל. זה היגיון מדיני, ולא צבאי. תכנית "קאהר" שאפה להגן על קו מסוים בתוך סיני. לכן, הם אמרו: מה נעשה בעניין רצועת עזה? זו, אכן, בעיה בפני עצמה. משום שזו רצועה ארוכה, וכל מפקד צבאי היה מתלבט בקשר אליה, היות שקשה להגן עליה. לכן, תוקנה תכנית "קאהר", כדי לכלול את רצועת עזה במסגרתה, כדי למנוע השתלטות עליה. זו היתה תחילת המחדל.

עאמר מטייל במוסקווה

אלווסט: מכל מה שנאמר מתברר, כי קובץ המישיגים האסטרטגיים והצבאיים היה תוצאה של הצטברות ארוכה. איננו רוצים לתלות את האחריות במפקדה הצבאית, או בהנהגה המדינית, משום, שכפי שהואלתם לומר, האחריות משותפת.

— פואד: השכלתנו הצבאית האמיתית החלה, למעשה, בברית-המועצות. עלינו לנתח מה היה הידע הצבאי במצרים. אפילו לפני שאנו מדברים על ההנהגה המדינית, או על המפקדה הצבאית, אנו מטיילים עליהן את האחריות לאי-הכנת המדינה למלחמה, משום שבעצם לא ידעו כיצד להכין את המדינה למלחמה, באופן המדעי והמפורט, כפי שלמדנו. מדוע? ההכשרה הצבאית, שניתנה למצרים בברית-המועצות, היתה בשתי אקדמיות ובשתי רמות שונות. אקדמיית פרונוזה, שבה למד לווא פארוק, ואקדמיית וורשילוב, המלמדת אסטרטגיה ברמה גבוהה. הרוב למדו באקדמיית פרונוזה, שרמתה לא היתה רמה אסטרטגית גבוהה. בוורשילוב למדו מעט מאוד [מצרים].

אלווסט: בהקשר לכך, מה מידת הידע של ההנהגה המדינית במדעי הצבא?

— פהים: זה שייך לתחום ההכשרה הצבאית, כפי שאומר האח נביל. מן השיטה המערבית לקחנו את הקליפות. כאשר פנינו לשיטה המזרחית, החלה הדוקטרינה הצבאית המזרחית להשפיע על המפקדים הבכירים. אולם, הם לא למדו באקדמיית וורשילוב, אלא השתתפו בקורס קצר ללימוד משמעות הדוקטרינה המזרחית [באקדמיית פרונוזה]. כל המפקדים הבכירים, שסבבו את עבד אלחכים עאמר, עברו שני קורסים רצופים.

— פואד: הוא עצמו למד חדשים.

עבד אלנאצר וסאדאת

אלווסט: כפי הנראה, היתה ההתעניינות העיקרית, במסגרת האמצעים האלה, בביטחון הכוחות המזוינים? — פהים: לאו דווקא. ההנהגה ידעה בדרך זו על המצב כולו. שאלתי בעבר את אחד מאלה, שהכינו ד"רות עבור עבד אלנאצר, על מה כתבו, והאם היה כאן עניין של הלשנות. הוא אמר: הוא התמקד באימונים, ברמת הכוחות, בענייני נשק ובטיב תפעולו. זה היה אופי המידע [שבו

המלחמה האווירית במסגרת מלחמת המפרץ, "סופה במדבר". היא הסתיימה לאחר 38 ימים, וארצות-הברית הפעילה במסגרתה את האפשרויות העצומות, העומדות לרשותה. הכוחות העיראקיים לא נסוגו ממדבר כווית, למרות שמדבר כווית מקל על הטיפול בהם באמצעות הכוחות האוויריים יותר מאשר מדבר הנגב. זאת, משום שמדבר כווית שטוח לחלוטין. ברצוננו להעיר, כי אבדות מצרים ב-1967 מגיעות, לפי כמה אומדנים, לכ-10,000 הרגים ול-13,000 שבויים. להוציא את הפצועים. אבדות כאלו לא נגרמו בהתקפה האווירית. הן נגרמו בניסוגה עצמה.

אוסף לכך, כי במהלך מלחמת ההתשה היינו נתונים תחת הפצצות אוויריות כבדות, שנמשכו מ-1968 ועד 1971. לרוע מזלי, הייתי בקנטרה, והייתי נתון תחת הפצצות מדי יום ביומו מבוקר ועד ערב. כל מטוס הטיל כ-3,000 רוטל [כטונה וחצי] פצצות.

באשר לביקורת הנמתחת על הכוחות המצריים בנוגע, לניסוגה, הרי זה, בעיקרון משגה של המפקדה הצבאית. שכן, לא היתה תכנית לניסוגה זו, לא לאירגון הגנה אחרת ולא להגנה על הכוחות במהלך ניסוגתם באמצעות כוחות אחרים. הניסוגה, כפי שהובנה, היתה יציאה במהירות האפשרית. זה בעצם מין הימלטות מן המערכה. המונח "ניסוגה", כפי שאמר לווא נביל, היא צורה של ניהול לחימה. ניסוגה פירושה גיבוש תכנית. אולם, למרבית הצער, אין נוהגים כך. עברתי את מלחמת 1956. הייתי באותה תקופה ברפיח. למרבית הצער, וכמובן, עדיף היה שהדברים האלה לא היו נכונים, אחר שנסוגנו מרפיח, גיבשנו את תכנית הניסוגה בקהיר. פירושו של דבר, שטעות זו חוזרת על עצמה.

לגבי נושא הערכת המצב האסטרטגית ומידת נכונותה. אני רואה אותה כנכונה, אם היא מדייקת בשיעור 79-80 אחוזים. שיעור קטן יותר מוביל לשואה. כל הערכותינו האסטרטגיות לגבי מלחמת 1967 היו לקויות, היות שלא קלעו ליותר מחמישים אחוזים. ההערה האחרונה, שברצוני להעיר, היא, כי התנאים, שנלקחו בחשבון בסיני לצורך הגנה, או להתקפה, לא התאימו, משום שהיה לנו רצון עז להיצמד לגבול. זו סכנה גדולה. אני רואה בה סוג של כשל בחשיבה. יש לנו בסיני קו הגנה אסטרטגי. לו הייתי בעמדת הגנה, הרי אין מנוס מכך שכוחותיי העיקריים ימצאו על הקו הזה כדי לחסוך לי כוחות ועתודות. אני כיניתי את הקו הזה "אסטרטגי", היות שהוא מהווה עבורי עמוד שדרה למערך ההגנה. זה אזור הקצה המערבי של סיני. אם אציב כוחות מאחוריי, עליהם להיות כוחות בעלי תכונות מסוימות — תכנית תנועה וכושר הסוואה. אולם, הטעות, שעליה אנו חוזרים בהתמדה, היא ההיצמדות לגבול.

— פואד: אם תרשה לי, ברצוני להעיר, כי בעניין תכנית זו השתלט על החשיבה ההיגיון, שלא לעזוב אף

— נביל: איני מתנצל, ואומר, כי ההנהגה המדינית לא היתה בתמונה מבחינת המצב האמיתי של הכוחות המזוינים. הדבר הוכח לאחר מלחמת 1967 — כאשר החל הנשיא עבד אלנאצר להקדיש את תשומת לבו לכוחות המזוינים, השתנה מצב העניינים, והחלה הבנייה המעשית של הכוחות האלה. נכנסנו למלחמת 1973 עם המבנה, שהקים עבד אלנאצר, ולא סאדאת. "הוא לא הביא אפילו מסמר אחד". ברצוני לומר, כי עבד אלנאצר ידע מה מצב הכוחות המזוינים אחרי 1967, והמשיך לבנותם, הלכה למעשה, בדיוק להיפך מנהוגו לפני המלחמה.

— פארוק: זו היתה יריבות אישית. [לפני 1967] הוא הכיר [את מצב הכוחות], אך לא התערב. לאחר 1967, נקלע העניין למשבר. ההנהגה הצבאית, שממנה חשש, הסתלקה, ובאה מפקדה, שצייתה לו.

עבד אלנאצר סירב לבצע התקפה מונעת

— עבד אלחלים: השאלה, שהתעוררה קודם לכן, על מידת האחריות של ההנהגה המדינית, ושל המפקדה הצבאית, אסור לה להתנתק מהאקלים, ששרר באזור, ומהאקלים הבין-לאומי הכללי באותה תקופה. אסתפק כאן בדברים, שעליהם לא דיברו עמיתיי. בעניין הזה יש לקחת בחשבון את המבצעים להתפשטות המדינית המצרית, במסגרת הלאומיות ה[פאן] ערבית. התפשטות זו חרגה מהמשאבים ומהיכולת המדינית האמיתית של מצרים. זה נושא חשוב מאוד. עניין הלאומיות הערבית וההתפשטות המדינית המצרית, אם מותר לקרוא לדברים בשמם, לא זכו להדים חיוביים בקרב הערביים. הידיעה על הריכוזים הצבאיים בגבול סוריה הגיעה מברית המועצות לפני שאמריקה התערבה. נאמר גם, כי זכריא מוחי אלדין היה אמור לנסוע לברית המועצות בחמישה ביוני קיימת, אם כך, הרמוניה רבה במהלך האירועים, מה שמציב סימני שאלה רבים ומעורר תמיהות רבות באשר לתחום הבין-לאומי. איני יכול לייחס זאת למזימה בין-לאומית, או למשהו אחר. אולם, לכל הפחות, עלינו להציב סימני שאלה, ולתמוה בנוגע להרמוניה בין שתי המעצמות הגדולות באותה תקופה.

לקחי התבוסה

— עבד אלחלים: אני סבור, כי טיפלנו בפרשת מלחמת 1967, מכל בחינותיה. אני רוצה לומר, כי בסופו של דבר, זו היתה שואה, מכל הבחינות — המדיניות והצבאיות. אולם, מצד שני קמה תנועת רפורמה הכרחית וחיונית, כדי להחזיר את מצרים לשמור על איזון מסוים בין מדיניות החוץ ומדיניות הביטחון שלה ובין אפשרויותיה, יכולתה ומשאביה. תנועת רפורמה זו החלה, למעשה,

התענין עבד אלנאצר]. אם כך, עבד אלנאצר עצמו היה שואל כדי לוודא את מצב הכוחות המזוינים ואת רמת הדרכתם ואימוניהם.

אישית, הייתי מכנה את עבד אלנאצר "רמטכ"ל", שכן כל היום בדק דיווחים, עיין בהם, ופתר בעצמו בעיות. — לווא אחמד עבד אלחלים: אני מסכים עם לווא פארוק, כי המידע הגיע להנהגה המדינית דרך הקאדרים של הכוחות המזוינים. אני סבור, כי קרוב לוודאי, המידע היה ממצה עד כדי כך שבמחצית הראשונה של 1967 היתה כוונה להחליף את המפקדה הצבאית במצרים על סמך אותו מידע. אולם, ברצוני לשוב, ולהאשים את ההנהגה המדינית על כי הכוחות המזוינים עסקו בתחומים נוספים, שהיו רחוקים מן התחומים הצבאיים. היה להם חלק בפעילות האזרחית ובניהול כמה מגזרים בתוך הרפובליקה.

— פואד: אולם, המחשבה על החלפת המפקדה הצבאית לא היתה בשל מצב הכוחות המזוינים, אלא בשל התנהגותו של עבד אלחלים כאמר במישור האישי, בשל המסחר שבו עסק, בשל החשד להברחות אשר התעורר בקשר אליו וכיוצא באלה.

אלווסט: האם אין פירוש הדבר, שזו אינדיקציה מסוימת לרצון, כי המפקדה הצבאית תתפנה לניהול ענייני הכוחות המזוינים

— נביל: היא, בעצם, לא התפתה לכך. אני ממשך לטעון, כי המפקדה הצבאית באותה תקופה סברה, כי השגת טנקים ומטוסים מספיקה להכנת הכוחות המזוינים [למלחמה]. אולם, הכנה למלחמה היא עניין שונה לחלוטין. — עבד אלחלים: גמאל עבד אלנאצר היה בעל השכלה נרחבת בהרבה מאשר אנוואר אלסאדאת. בתחילה הוא הרצה באקדמיה לפיקוד ולמטה. הוא היה אדם בעל השכלה צבאית, וידע מה פירוש מדעי הצבא. אנוואר אלסאדאת היה רחוק מאוד מזה.

— פהים: האם כוונתך לסאדאת, או לעאמר?

— עבד אלחלים: לא. כוונתי לסאדאת. אני משווה בין שני נשיאים. סאדאת עמד מול המפות, ועשה עצמו מבין זאת, משום שצוות יועציו הכין הכל. אישית, הוא היה רחוק ממדעי הצבא, ונמנה, כמובן, עם ראשי המדינות, שלגביהם לא הניחו, כי למדו את המדעים האלה. נדרש מהם לקבל החלטה מדינית בעזרת צוות יועצים. שאם לא כן — לא היה צורך להקים מועצה לביטחון לאומי, להגנה לאומית, או את המועצה העליונה של הכוחות המזוינים. איני מתאר לעצמי נשיא רפובליקה, הבקי בהיבטים הצבאיים, כאילו הוא איש מקצוע בנושא.

אלווסט: אולם, החלטה צריכה להתקבל על סמך מידע נכון?

— פארוק: גם לעבד אלנאצר היה מידע נכון, אולם, ההחלטה לא היתה נכונה.

יתרון על פני מצרים ועל פני הערבים. אולם, עובדה זו אינה שוללת את אפשרות ההפתעה. בשנת 1973, צפו [הישראלים] במתרחש [במצרים], אך לא היו עירניים, בשל ההטעיה ובשל גורמים נוספים. משום כך, עדיף לשים דגש על כל עקרונות המלחמה ועל כל עקרונות התיכנון, לממש את רובם ולא להתמקד בגורם אחד. נקודה נוספת, היא עניין חוסר האפשרות של להנחיל תבוסה לישראל. כמובן, אמונה רווחת זו אינה נכונה מיסודה. ההוכחה לכך, מלחמת 1973, ובמידה פחותה, מלחמת לבנון והאינתיפאדה.

אלווסט: הכוונה להנחיל לה תבוסה מלאה.

— פואד: אני טוען, כי הנחלת תבוסה לישראל אינה בלתי-אפשרית לחלוטין. אולם, יש לכך תנאים. עלינו לפעול, ולתכנן זאת. צריך שהאינטרס הלאומי הביך-ערבי יהיה הדומיננטי במדינות ערב, כל עוד יישמר המינימום של האינטרס הלאומי [הטריטוריאלי] של כל מדינה ומדינה. צריך, שלכך תתלווה התקדמות טכנולוגית והתמזגות עם הסדר העולמי החדש. מה שמתרחש עתה, עומד בסתירה להיגיון ולכל הכללים. שכן, כיצד יתקפו חמישה מיליוני ישראלים יותר ממאה מיליוני ערבים? לא ניתן לתרץ זאת באיכות.

הערות

1. פברואר 1960 — האירוע כונה בצה"ל מבצע "רותם".
2. למרות דבריו, הסורים תקפו באוויר וביבשה באורח מוגבל.
3. הכוונה לספר מסך של חול.
4. צ"ל תחילת אוגוסט 1970.

בעקבות 1967 בהנהגת עבד אלנאצר עצמו. היא התבטא בשורת צעדים, שבמידה רבה, השיבו את המצב לתקנו. ברצוני לציין, למשל, את חזרת הכוחות המזוינים לעסוק בעיסוק שנועד להם. הרחק מכל מעורבות שהיא בנעשה במדינה. ברצוני גם לציין, כי עבד אלנאצר הפקיד את הפיקוד על היחידות בידי מפקדים מקצועיים ומשכילים, במקום המפקדים האהובים עליו, מבלי להתחשב בכישוריהם.

תהליך הרפורמות החל למעשה בתחילת שנת 1967[?], כאשר יצא עבד אלנאצר לבקר את הכוחות המזוינים, בראשונה, לאחר התבוסה. באותה הזדמנות, הוא אמר לכוחות המזוינים, כי החל, למעשה, תהליך התכנון האסטרטגי, שהושלם לאחר מכן, והביאנו להתרחשויות של שנת 1973.

— פהים: ברצוני לומר, לסיום, כי הבעיה עם ישראל לא הסתיימה במלחמת 1967, אלא זה מעגל רצוף של סכסוכים.

הפרק הראשון הוא הסכסוך הערבי-יהודי בפלשתינ בימי המנדט, בשנות השלושים. הפרק השני הוא המלחמה שלחמה ישראל בשנת 1948, והיא כשלעצמה שואה גדולה, היות ששלוש-ארבע מדינות ערביות לא הצליחו להגן על אדמת פלשתינ מפני כנופיות ציוניות, שהקימו מדינה. לאחר מכן, באו מלחמת 1956 ומלחמת 1967. אלה שני פרקים, שראוי להתעכב עליהם ארוכות. כמו כן מלחמת 1973, שלא נוכל לומר, כי הפקנו ממנה את כל הלקחים. לבסוף, מלחמת לבנון. אין צורך להעניק לישראל ממדים מעבר לממדיה האמיתיים. שכן, זו מדינה מוגבלת מבחינת תושביה ושיטחה. היא אינה מבצעת שום פעילות, שהיא מסיימת במלואה. זה אחד המאפיינים של מלחמות הערבים עם ישראל.

— פואד: נקודה אחרת נאמרה בנייר העבודה בעניין הלקחים, שהופקו מתבוסת 1967. הערבים הפיקו ממנה לקחים רבים, שיכולם המבורך היתה מלחמת 1973. הפקנו ממנה לקחים לגבי הערבות ההדדית הערבית, לגבי הכרת האויב במדוייק, לגבי הכנה מדעית למלחמה, לגבי הכנת מדינות ערב במובן המדעי, לגבי הגדרת אופי שיתוף הפעולה הצבאי בין מצרים לסוריה, לגבי תכנון מדעי של המבצע תוך יישום כמה מעקרונות המלחמה, כמו ההפתעה, היחזמה, שיתוף פעולה, חשאיות ועוד.

להערכתך, הנשק המערבי אינו מתאים ללחימה בישראל, ותהיה יכולתו אשר תהיה. מדוע? משום שהוא מותנה בשמירה על איזון במאזן הכוחות [אספקת נשק על-ידי המערב באופן שווה, לישראל ולערבים, כדי לשמור על איזון]. יש להישען על ייצור ערבי [תעשיית הנשק הערבית]. ביחס להפתעה, היא, ללא ספק, אחד מעקרונות המלחמה, שהיא בעלת עקרונות רבים. אולם, אין זה הכל. בייחוד לנוכח ההתפתחות הטכנולוגית הרבה באמצעי התצפית ובאמצעי החישה מרחוק, שבהם יש לישראל